

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต

วิชากลุ่มพระพุทธศาสนา

ตำรา

รหัสวิชา ๐๐๐ ๑๔๘

พระวินัยปิฎก Vinaya Pitaka ฉบับปรับปรุง

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก (Vinaya Pitaka) ฉบับปรับปรุง

ผู้แต่ง : คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ : พระมหาวิจิตร กลยาณจิตโต, ดร. เจษฎา มุลยาพอ
พระมหาสิมรรัตน์ สิริธมโม, ผศ.สมควร นียมวงศ์

ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมผลิต : รศ.ชูษณะ รุ่งปัจฉิม, ผศ.ดร.นลินี ฦ นคร
ผศ.ศศิธร ชูตินันทกุล, ผศ.ดร.สังวรรณ ังดกระโทก

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : พระสุธีวรญาณ, รศ.ดร.

ผู้ออกแบบปก : นายพิจิตร พรหมลี

ศิลปะและรูปเล่ม : นายสมบุรณ์ เฟ่งพิศ

พิสูจน์อักษร : นายสุชญา ศิริธัญญกร, นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง, นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤศจิกายน ๒๕๕๘ จำนวนพิมพ์ : ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ตุลาคม ๒๕๕๙ จำนวนพิมพ์ : ๔,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์ ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดๆ ของตำราเล่มนี้
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวินัยปิฎก ฉบับปรับปรุง = Vinaya pitaka.-- พิมพ์ครั้งที่ 2.-- พระนครศรีอยุธยา :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

336 หน้า.

1. พุทธศาสนา--คัมภีร์. 2. วินัยปิฎก--อรรถกถา. I. ชื่อเรื่อง.

294.3181

ISBN 978-616-300-283-9

จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ (ต่อ ๘๗๗๐) มือถือ ๐๖๑ ๓๙๗ ๖๑๖๖

โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓ (ผลงานลำดับที่ ๒๒)

จัดจำหน่ายโดย :

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่าพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

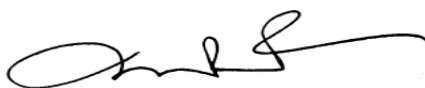
โทรศัพท์ ๐๒-๒๒๑-๘๘๘๒, ๐๒-๖๒๓-๕๖๒๓ โทรสาร ๐๒-๖๒๓-๕๖๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาให้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม โดยมีพันธกิจผลิตบัณฑิต วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และมหาวิทยาลัยได้ดำเนินการตามพันธกิจ ให้บริการวิชาการแก่สังคมมาโดยตลอด และได้อนุมัติให้กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี ดำเนินการโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรขึ้น เพื่อพัฒนาตำราของมหาวิทยาลัย ให้เกิดมีขึ้น อันจะติดตามหิตประโยชน์ในด้านการเรียนการสอนของนิสิต โดยมีความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์มหาวิทยาลัย จากทุกส่วนงานทั้งคณะส่วนกลาง ๔ คณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน ร่วมกันพัฒนารายวิชากลุ่มพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ด้วยวิธีระดมสมองอย่างเต็มที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างมีมิตรไมตรีพัฒนาตน พัฒนางานให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เพียงพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ เป็นที่ยอมรับของสังคม

รายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร ดังกล่าว เพื่อตอบสนองตามพันธกิจให้บริการวิชาการแก่สังคม แบ่งเนื้อหาสาระเป็น ๙ บท มุ่งหมายให้ศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระวินัยปิฎก คัมภีร์มหาวิงค์ ภาค ๑ คัมภีร์มหาวิงค์ ภาค ๒ คัมภีร์ภิกขุณีวิงค์ คัมภีร์มหาบรรค ภาค ๑ คัมภีร์มหาบรรค ภาค ๒ คัมภีร์จุลบรรค ภาค ๑ คัมภีร์จุลบรรค ภาค ๒ คัมภีร์ปริวาร เนื้อหาสาระปรากฏแจ่มแจ้งแล้วในเล่มนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกรูปทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาพัฒนาเนื้อหาวิชาเล่มนี้ ให้เกิดมีขึ้น อันจะเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยสืบไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ คงอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการด้านพระวินัย ลึกซึ้ง ขอบกว้าง ครอบคลุมปฏิบัติต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา แก่คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาและประชาชนผู้ที่สนใจตลอดไป

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

รายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุงเล่มนี้ ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร เรื่อง การปรับปรุงและจัดพิมพ์ตำราวิชากลุ่มพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗ ของกองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อปรับปรุงเนื้อหาตำราวิชากลุ่มพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไปที่ใช้สอนในมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ตามกรอบมาตรฐานระดับอุดมศึกษา ๒) เพื่อให้คณาจารย์ ของมหาวิทยาลัย ได้เสนอผลงานทางวิชาการ ด้วยการสร้างสรรค์ผลงานอย่างเป็นระบบ รองรับการ ประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัย ๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ มหาวิทยาลัย ให้เป็นที่ยอมรับทั่วไปในประเทศและในระดับสากล

รายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ เป็นวิชาหนึ่งในวิชากลุ่มพระพุทธศาสนา ที่กำหนด ให้ศึกษา “ศึกษาประวัติ ความเป็นมา ความหมาย โครงสร้างของพระวินัยปิฎก เลือกศึกษาวิเคราะห์ เนื้อหาสาระที่สำคัญในคัมภีร์มหาวีถังค์ ภิกขุณีวิถังค์ มหาวรรค จุลวรรคและปวาร โดยอาศัยอรรถกถา และฎีกาประกอบ และประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระวินัยปิฎก” ซึ่งมีรายละเอียดที่คณะผู้เขียน ได้นำเสนอไว้แล้วในบทต่าง ๆ

คณะผู้เขียนหวังว่า รายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุงเล่มนี้ จะยังประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้น กับผู้เรียน ผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของโครงการพอสมควร จึงขอ ขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่กองวิชาการ และคณะวิทยากร คือ รศ.ชัชชนะ รุ่งปัจฉิม จากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และ ผศ.ดร.นลินี ธิ นคร, ผศ.ศศิธร ชูตินันทกุล และ ผศ.ดร.สังวรณั ภัตตะโทก จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ พระสุธีรญาณ,รศ.ดร. ที่มีได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงตำราเรียนเล่มนี้ ด้วยวิริยะอุตสาหะ ทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจและกำลัง สติปัญญา พัฒนางาน พระวินัย สิกขาบท ข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา แห่งรายวิชา พระวินัยปิฎก ให้มีเนื้อหาถูกต้อง ใช้ภาษาที่ร่วมสมัย อ่านเข้าใจง่าย จนสำเร็จเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ บรรลุ วัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ทุกประการ

คณะกรรมการปรับปรุงเนื้อหาวิชาพระวินัยปิฎก

พฤศจิกายน ๒๕๕๘

คำนำสำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเกิดขึ้นตามนโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๑ โดยมีปรัชญาว่า “ร่วมใจ พัฒนา ผลิตสิ่งพิมพ์มาตรฐาน เพื่อบริการ อาจารย์ พระภิกษุสามเณร นิสิต และประชาชน” ดังนั้น สำนักพิมพ์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายและปรัชญาของผู้บริหารมหาวิทยาลัยที่ให้ไว้ จึงได้จัดพิมพ์ตำรารายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุง ซึ่งเป็นผลงานของคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เป็นไปสอดคล้องตามปณิธานของสำนักพิมพ์ที่ว่า “ส่งเสริม สนับสนุน จัดพิมพ์” ผลิตตำราให้ได้มาตรฐานเผยแพร่ เพื่อสนับสนุนในการผลิตบัณฑิตที่เปรียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

ตำรารายวิชา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ เป็นวิชาหนึ่งในรายวิชากลุ่มพระพุทธศาสนา ซึ่งคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รวบรวมเนื้อหาไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ประกอบด้วยเนื้อหา ๙ บท ซึ่งได้อธิบายเริ่มตั้งแต่ ความเป็นมา ความสำคัญและโครงสร้างของพระวินัยปิฎก ตลอดถึงการอธิบายคัมภีร์ต่างๆ แยกไว้ในบทอื่นๆ เช่น คัมภีร์มหาวีถังค์ คัมภีร์ภิกขุณี วิภังค์ คัมภีร์มหาวรรค คัมภีร์จุลวรรค และคัมภีร์ปรีวาร จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจในเรื่องพระวินัยปิฎก และคัมภีร์ต่างๆ นอกจากนั้น ในท้ายบทยังมีคำถาม ทิ้งปณัย อัตนัย เหมาะที่จะเป็นแหล่งค้นคว้าเรียนรู้สำหรับนิสิต นักศึกษาและผู้สนใจที่ใคร่ต่อการศึกษาเรียนรู้

สำนักพิมพ์ต้องขอขอบพระคุณคณะกรรมการบริหารสำนักพิมพ์ โดยมีพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและประธานคณะกรรมการบริหารสำนักพิมพ์ที่เมตตาตามอบต้นฉบับตำรา “พระวินัยปิฎก” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้แต่งตำราที่ได้เสียสละเวลา พัฒนาเนื้อหา แก้ไขปรับปรุงเนื้อหาวิชาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณกองวิชาการที่ช่วยเป็นแรงสนับสนุนงานบุคลากรมาช่วยจัดทำต้นฉบับให้สำนักพิมพ์สามารถจัดพิมพ์ตำราเรียนเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตุลาคม ๒๕๕๙

คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร
เรื่อง การปรับปรุงเนื้อหาและจัดพิมพ์ตำราวิชากลุ่มพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๘

คณะกรรมการดำเนินงาน	คณะกรรมการปรับปรุงเนื้อหารายวิชา “พระวินัยปิฎก”
ที่ปรึกษา พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	ประธานกรรมการ พระมหาวิจิตร กลยานจิตโต
ประธานกรรมการ พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร.	รองประธานกรรมการ พระครูสุวรรณธรรมนิวิฐ พระครูปริยัติภัทรคุณ นายพลเผ่า เพ็งวิภาศ
รองประธานกรรมการ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.	กรรมการ พระครูศรีปริยัติการ พระหส์ดี กิตตินนโท,ดร. พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล พระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี พระภัทรพงษ์ นิรุตติเมธี พระมหาเสาวนันท์ สุภาจาโร พระมหาสุพจน์ สุเมโธ นายจิตรเทพ ปั่นแก้ว ดร.ชาลภณ วงศ์จร พ.อ.แก้ว ชัยภูมิ นายณรงค์ ปัดแก้ว
กรรมการ พระสิริชัยโสภณ พระมหาสมบุรณ์ สุธมฺโม,ดร. พระมหาสุทัศน์ ติสสรวาที พระมหาสมเกียรติ กิตติธยาโณ พระวิฑูรย์ ฐานงโร พระมหาสุรศักดิ์ ธีรวิโส ผศ.ดร.โกณัฐ ศรีทอง ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ ผศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี นายอดุลย์ คนแรง	กรรมการและเลขานุการ นายสุชญา ศิริธัญกร
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ พระมหาธิตี อนุภโท นายอักษรวิชัย โฉมศรี นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง นางสาวปฏิธรรม สำเนียง	กรรมการและผู้ช่วย พระมหาสิมรตัน สิริธมฺโม ดร.เจษฎา มูลยาพอ
นายสินชัย วงษ์จำนงค์ นายสมบุรณ์ เฟงพิศ นายสุภฐาน สุดาจันทร์ นางสาวสุจิตรา ขวดรัมย์	คณะบรรณาธิการ พระมหาวิจิตร กลยานจิตโต ดร. เจษฎา มูลยาพอ พระมหาสิมรตัน สิริธมฺโม ผศ.สมควร นียมวงศ์
	ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมผลิต รศ.ชัชณะ รุ่งปัจฉิม ผศ.ดร.นลินี ณ นคร ผศ.ศศิธร ชูตินันทกุล ผศ.ดร.สังวรณ์ ังดกระโทก
	ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ พระสุธีวรญาณ,รศ.ดร.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๔)
คำนำสำนักพิมพ์	(๕)
คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร	(๖)
บทที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระวินัยปิฎก	๑
๑.๑ ความนำ	๒
๑.๒ ความเป็นมาของพระวินัยปิฎก	๒
๑.๓ ความสำคัญของพระวินัยปิฎก	๗
๑.๔ ความหมายและโครงสร้างของพระวินัยปิฎก	๙
๑.๕ ประโยชน์ของการศึกษาพระวินัยปิฎก	๑๔
สรุปท้ายบท	๒๔
คำถามท้ายบท	๒๕
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๙
บทที่ ๒ คัมภีร์มหาวิงค์ ภาค ๑	๓๑
๒.๑ ความนำ	๓๒
๒.๒ ความสำคัญในคัมภีร์มหาวิงค์ ภาค ๑	๓๒
๒.๒.๑ เจริญชกัณฑ์	๓๒
๒.๒.๒ ปาราชิกกัณฑ์	๓๓
๒.๒.๓ สังฆาทิเสสกัณฑ์	๗๔
๒.๒.๔ อนินยตกัณฑ์	๘๓
สรุปท้ายบท	๘๖
คำถามท้ายบท	๘๗
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๙๑

(๘)

บทที่ ๓ คัมภีร์มหาวิงค์ ภาค ๒	๙๓
๓.๑ ความนำ	๙๔
๓.๒ นิสัคคียกัณฑ์	๙๕
๓.๓ ปาจิตตียกัณฑ์	๑๐๐
๓.๔ ปาฏิเทสนียกัณฑ์	๑๑๒
๓.๕ เสขียกัณฑ์	๑๑๓
๓.๖ อธิกรณสมณะ	๑๑๖
สรุปร้อยบท	๑๑๘
คำถามร้อยบท	๑๑๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๒๓
บทที่ ๔ คัมภีร์ภิกขุณีวิงค์	๑๒๕
๔.๑ ความนำ	๑๒๖
๔.๒ สาระสำคัญในคัมภีร์ภิกขุณีวิงค์	๑๒๗
๔.๓ ความสำคัญของคัมภีร์ภิกขุณีวิงค์	๑๔๔
๔.๔ นำหลักการไปปฏิบัติใช้ได้เหมาะสม	๑๔๕
๔.๕ เปรียบเทียบสิกขาบทระหว่างคัมภีร์มหาวิงค์กับคัมภีร์ภิกขุณีวิงค์	๑๔๗
สรุปร้อยบท	๑๔๘
คำถามร้อยบท	๑๔๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๕๓
บทที่ ๕ คัมภีร์มหาบรรค ภาค ๑	๑๕๕
๕.๑ ความนำ	๑๕๖
๕.๒ สาระสำคัญของมหาชั้นธกะ	๑๕๗
๕.๓ ความสำคัญของมหาชั้นธกะ	๑๕๗
๕.๔ การนำหลักการไปปฏิบัติใช้ได้เหมาะสม	๑๕๙
๕.๕ สาระสำคัญของอุโปสถชั้นธกะ	๑๖๕
๕.๖ ความสำคัญของอุโปสถชั้นธกะ	๑๖๖
๕.๗ การนำหลักการไปปฏิบัติใช้ได้เหมาะสม	๑๖๗
๕.๘ สาระสำคัญของวัสสูปนายิกชั้นธกะ	๑๗๒

๕.๙ ความสำคัญของวัสดุพนายิกชั้นธกะ	๑๗๒
๕.๑๐ การนำหลักการไปปฏิบัติใช้ได้เหมาะสม	๑๗๔
๕.๑๑ สารสำคัญของปวารณาชั้นธกะ	๑๗๕
๕.๑๒ ความสำคัญของปวารณาชั้นธกะ	๑๗๕
๕.๑๓ การนำหลักการไปปฏิบัติใช้ได้เหมาะสม	๑๗๖
สรุปท้ายบท	๑๘๐
คำถามท้ายบท	๑๘๑
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๘๕
บทที่ ๖ คัมภีร์มหาวรรค ภาค ๒	๑๘๗
๖.๑ ความนำ	๑๘๘
๖.๒ สารสำคัญของคัมภีร์มหาวรรค ภาค ๒	๑๘๙
๖.๒.๑ จัมมชั้นธกะ	๑๘๙
๖.๒.๒ เกสัชชชั้นธกะ	๑๙๓
๖.๒.๓ กฐินชั้นธกะ	๒๐๑
๖.๒.๔ จิวรชั้นธกะ	๒๐๔
๖.๒.๕ จัมเปยยชั้นธกะ	๒๑๒
๖.๒.๖ โกสัมพิกชั้นธกะ	๒๑๖
สรุปท้ายบท	๒๑๙
คำถามท้ายบท	๒๒๑
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๒๕
บทที่ ๗ คัมภีร์จุลวรรค ภาค ๑	๒๒๗
๗.๑ ความนำ	๒๒๘
๗.๒ คัมภีร์จุลวรรค ภาค ๑	๒๒๙
๗.๓ สารสำคัญในกัมมชั้นธกะ	๒๒๙
๗.๔ สารสำคัญในปริวาสิกชั้นธกะ	๒๓๔
๗.๕ สารสำคัญในสมุจจยชั้นธกะ	๒๔๐
๗.๖ สารสำคัญในสมถชั้นธกะ	๒๔๑

(๑๐)

สรุปท้ายบท	๒๔๘
คำถามท้ายบท	๒๔๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๕๓
บทที่ ๘ คัมภีร์จูลวรรค ภาค ๒	๒๕๕
๘.๑ ความนำ	๒๕๖
๘.๒ สาระสำคัญในคัมภีร์จูลวรรค ภาค ๒	๒๕๗
๘.๒.๑ ชั้นธกวัตตชั้นธกะ	๒๕๗
๘.๒.๒ เสนาสนชั้นธกะ	๒๖๓
๘.๒.๓ สังฆเภทชั้นธกะ	๒๖๕
๘.๒.๔ วัตตชั้นธกะ	๒๗๑
๘.๒.๕ ปาติโมกข์ฐปนชั้นธกะ	๒๗๓
๘.๒.๖ ภิกขุณีชั้นธกะ	๒๗๖
๘.๒.๗ ปัญจสตติกชั้นธกะ	๒๗๙
๘.๒.๘ สัตตสตติกชั้นธกะ	๒๘๐
สรุปท้ายบท	๒๘๒
คำถามท้ายบท	๒๘๓
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๘๗
บทที่ ๙ คัมภีร์ปริวาร	๒๘๙
๙.๑ ความนำ	๒๙๐
๙.๒ สาระสำคัญและความสำคัญของคัมภีร์ปริวาร	๒๙๑
๙.๓ ลักษณะการถาม-ตอบในคัมภีร์ปริวาร	๓๐๕
๙.๔ ทศนะเกี่ยวกับคัมภีร์ปริวาร	๓๑๐
๙.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาคัมภีร์ปริวาร	๓๑๑
สรุปท้ายบท	๓๑๔
คำถามท้ายบท	๓๑๕
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๓๑๙
บรรณานุกรม	๓๒๑
ภาคผนวก	
คณะกรรมการปรับปรุงเนื้อหาวิทยานิพนธ์ “พระวินัยปิฎก”	๓๒๓

บทที่ ๑

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระวินัยปิฎก

พระครูปริยัติภัทรคุณ
พระมหาสุพจน์ สุเมโธ
ดร.ชาลภณ วงศ์คง
พ.อ.เกื้อ ชัยภูมิ

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายความเป็นมาของพระวินัยปิฎกได้
๒. อธิบายความสำคัญของพระวินัยปิฎกได้
๓. อธิบายความหมายและโครงสร้างของพระวินัยปิฎกได้
๔. อธิบายโครงสร้างอรรถกถาและฎีกาของพระวินัยปิฎกได้

ขอขยายเนื้อหา

- ความเป็นมาของพระวินัยปิฎก
- ความสำคัญของพระวินัยปิฎก
- ความหมายและโครงสร้างของพระวินัยปิฎก
- โครงสร้างอรรถกถาและฎีกาของพระวินัยปิฎก
- ประโยชน์ของการศึกษาพระวินัยปิฎกที่ควรทราบในบทนี้

๑.๑ ความนำ

พระวินัยปิฎก คือ ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต และวิธีการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยการศึกษาและอภิสมาจารการศึกษา

อาทิพรหมจริยการศึกษา หมายถึงหลักการศึกษอบรมในฝ่ายบพบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณาเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์ ส่วนอภิสมาจารการศึกษา หมายถึงหลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

ในเวลาต่อมา ครั้นเมื่อมีจำนวนพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้น มีความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่พระสงฆ์สาวก จึงทรงได้มีการกำหนดบัญญัติพระวินัยเป็นเฉพาะกรณีนั้นๆ เรียกว่าสิกขาบท สาเหตุเพราะว่าในเวลาต่อมามีจำนวนพระสงฆ์เกิดขึ้นและอยู่ร่วมกันจำนวนมากมีความประพฤติเสียหายเกิดขึ้นในหมู่พระสงฆ์ในหลายเรื่อง พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีกต่อไป

ถึงกระนั้นพระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทในระยะแรกนั้น เพราะในระยะนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ เป็นพระอรหันต์บุคคลทั้งนั้นการรักษาศีลของภิกษุสงฆ์ในขณะนั้นจึงเป็นลักษณะจารีตประเพณีตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมา

๑.๒ ความเป็นมาของพระวินัยปิฎก

พระวินัยพระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้าเป็นกฎสำเร็จรูปก่อนมีความเสียหายเกิดขึ้น หากแต่เมื่อมีพระสงฆ์เกิดขึ้นและอยู่ร่วมกันจำนวนมากมีความประพฤติเสียหายเกิดขึ้นในหมู่พระสงฆ์ พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีกต่อไป ดังจะเห็นได้ว่า ในตอนต้นพุทธกาล คือ ตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ เพราะภิกษุสงฆ์ล้วนมีวัตรปฏิบัติที่ดีงาม ครั้นต่อมาในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ ว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน”^๑

^๑ วิมหา. (ไทย) ๑ /๒๑/๑๓.

ถึงกระนั้น พระพุทธเจ้า ก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยะนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ เป็นพระอริยบุคคลทั้งนั้น การรักษาศีลของภิกษุสงฆ์ในขณะนั้นจึงเป็นลักษณะจารีตประเพณีตามแบบ อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมาที่เรียกว่า จาริตตศีล ดังที่พระองค์ตรัสตอบพระสารีบุตรว่า

“จงรอไปก่อนเถิด สารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติ สิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม^๒ ในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง แก่สาวกเพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น ... สารีบุตร ก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสสารคุณ แท้จริง ในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน”^๓

ต่อมาเมื่อมีภิกษุประพฤติเสียหายเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเล็กน้อยต่างๆ ที่เป็น ประเภทลหุกาบัติ (อาบัติเบา) อาทิเช่น นิสสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทศนียะไว้ ยังไม่ทรงบัญญัติ สิกขาบทประเภทครุกาบัติ (อาบัติหนัก) อันได้แก่ปาราชิก และสังฆาติเสส ในระหว่างนี้ทรงแสดงโอวาท ปาติโมกข์^๔ เพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติสำหรับภิกษุทั้งหลาย ครั้นในพรรษาที่ ๒๐ พระผู้มีพระภาค จึงทรงบัญญัติปฐมปาราชิก สิกขาบทที่ ๑^๕ ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมองใน คณะสงฆ์อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ปามหาวัน กรุงเวสาลี นับเป็นครั้งแรก ที่ทรงบัญญัติสิกขาบทประเภทครุกาบัติ และทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดีงามเกี่ยวกับ ครุกาบัติ ขึ้นในคณะสงฆ์

ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้ คือ

หนึ่ง มีภิกษุประพฤติไม่สมควรแก่สมณภาวะชาวบ้านตำหนิติเตียน

สอง พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสสอบถามท่ามกลางสงฆ์ เมื่อเธอยอมรับสารภาพ ทรงชี้โทษแห่งการประพฤติเช่นนั้น และตรัสบอกอานิสงส์แห่งความสำรวมระวังแล้วจึงทรง บัญญัติ ห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป ขั้นตอนนี้เรียกว่า มูลบัญญัติ แต่ผู้ทำผิดครั้งแรกไม่ทรงเอาผิด ทรงยกเว้นโทษในฐานะอาทิกัมมิกะ (ภิกษุต้นบัญญัติ)

^๒ วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๑/๑๙๗. อาสวัฏฐานิยธรรม หมายถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน เป็นต้น

^๓ วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^๔ วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙/๑๙๒.

^๕ วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๒๒๑.

สาม แต่หากมีการล่วงละเมิดไปอาจด้วยความจงใจ หรือพลั้งเผลอ ถ้าหย่อนไป ก็ทรงบัญญัติเพิ่มเติมให้รัดกุมมากขึ้น ถ้าตั้งไปก็ทรงบัญญัติให้เพลาลง ขั้นตอนนี้เรียกว่า อนุบัญญัติ (บัญญัติเพิ่มเติม) ซึ่งขั้นตอนนี้ถือเป็นสาระโดยสมบูรณ์ของบทบัญญัติ ซึ่งพระสงฆ์ทั้งหลายได้สาธยายจดจำเพื่อสำรวมระวังมิให้ล่วงละเมิดอีกต่อไป พระสาวกที่ทรงจำพระวินัยได้ดีเยี่ยมจนได้รับยกย่องเป็นเลิศด้านทรงจำพระวินัยจากพระพุทธเจ้าและมีบทบาทสำคัญต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาภายหลังพุทธปรินิพพานคือพระอุบาลีเถระ

สี่ หลังบัญญัติแล้ว ถ้ามีการทำผิด สงฆ์ไม่สามารถตัดสินได้นำไปกราบทูลให้ พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยเป็นแบบอย่าง เรียกว่า วินิตวัตถุ ทรงกำหนดโทษสำหรับภิกษุผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดไว้เรียกว่า อาบัติ มี ๗ ประการ เรียงลำดับตามโทษหนักเบาดังแสดงตารางต่อไปนี้

ชื่ออาบัติ	ประเภทหนัก-เบา	ประเภทแก้ไขได้-ไม่ได้
ปาราชิก	ครุกาบัติ(หนัก)	อเตกัจฉาบัติ (แก้ไขไม่ได้)
สังฆาทิเสส	ครุกาบัติ (หนัก)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
อุลลัจจัย	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ปาจิตตีย์	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ปาฏิเทสนียะ	ลหุกาบัติ(เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ทุกกฏ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ทุพภาสิต	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)

ในตอนปลายพุทธกาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่ทรงประทานพุทธพจน์ที่เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของพระองค์ไว้ว่า

โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตโต

โส โว มมจฺเจยน สตถา.

อานนท ธรรมและวินัยใดที่ตถาคตแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย
ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว^๖

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลาย ได้ประชุมกันรวบรวมพระธรรมวินัยจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่เรียกว่า สังคายนา ในการสังคายนาดังกล่าวแม้ปรารภเหตุต่างกัน แต่ก็มีวัตถุประสงค์

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๒๑๖/๑๖๔.

หลักเดียวกันคือรวบรวมธรรมวินัยเป็นหมวดหมู่ และพัฒนาจากธรรมวินัยสู่การจัดแบ่งเป็น “ปิฎก” ได้ ๓ ปิฎก คือ ธรรม แยกเป็น สุตตันตปิฎกกับอภิธรรมปิฎก ส่วนวินัย ก็คงเป็นวินัยปิฎกจากนั้นก็ช่วยกัน สืบทอดคำสอนโดยวิธีมุขปาฐะคือแบ่งหน้าที่ท่องจำสืบทอดกันมาอย่างเป็นระบบ อันเนื่องจากคำสอน ของพระพุทธเจ้ามีมากเกินไปเกินความสามารถที่บุคคลคนเดียวจะจดจำได้ครบถ้วน ผู้เชี่ยวชาญพระวินัย ก็ท่องจำวินัยเรียกว่าวินัยธร ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านพระสูตรหรือพระอภิธรรมก็ท่องจำพระสูตรหรือ อภิธรรม เรียกว่า ธรรมธร ภายหลังได้มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรในพุทธศตวรรษที่ ๕ ในรัชสมัย พระเจ้าวรมุฏคามณีอภัย ประเทศศรีลังกา ต่อมาปริวรรตเป็นอักษรของประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธ- ศาสนา รวมถึงประเทศไทยด้วย

สำหรับประเทศไทยนั้น เดิมทีเดียวมีการจารึกเป็นคัมภีร์ใบลานมีชื่อต่างกันไปตามรูปแบบลักษณะ และวาระต่างๆ กันเป็น ฉบับทองใหญ่ บ้าง ฉบับรองทรง บ้าง ฉบับทองซุบ บ้าง ฉบับรดน้ำแดง บ้าง ฉบับรดน้ำเอก บ้าง ฉบับรดน้ำโท บ้าง ฉบับทองย้อย บ้าง ฉบับอักษรรามัญ บ้าง ฉบับเทพชุมนุม บ้าง ฉบับลายกำมะลอ บ้าง ฉบับล่องชาด บ้าง ฉบับทองทีบบ้าง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเห็นว่าคัมภีร์ใบลานที่มีอยู่ไม่ถาวรและไม่สะดวกในการเผยแพร่ให้แพร่หลาย จึงมีรับสั่งให้อาราธนา พระสงฆ์มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น เป็นประธาน พร้อมกันรับหน้าที่ช่วยกันตรวจชำระจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่ม ในการตรวจชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนั้น มีจำนวน ๑,๐๐๐ จบๆ ละ ๓๙ เล่ม รวมทั้งสิ้น ๓๙,๐๐๐ เล่ม สำเร็จลงใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทั้งานพระราชพิธีรัชดาภิเษก ในวโรกาสเสวยราชย์ครบ ๒๕ ปี นับเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยมีคัมภีร์พระไตรปิฎกรูปเล่มภาษาบาลีอักษรไทย

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่อครั้งทรงขึ้นเสวยราชย์ โปรดให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับ บาลีอักษรไทยเพิ่มเติมอีก ๑๕,๐๐๐ จบ จำนวน ๖ เล่ม ซึ่งยังขาดไปในการจัดพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ให้ครบบริบูรณ์ รวมเป็นจบละ ๔๕ เล่ม เท้าระยะเวลาการบำเพ็ญพุทธกิจ การจัดพิมพ์สำเร็จลงใน พ.ศ. ๒๔๗๓ ให้ชื่อว่า พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ มีสัญลักษณ์ข้างเผือกที่หน้าปก นับว่าประเทศไทยมี พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทยที่เป็นรูปเล่มครบชุด และสมบูรณ์เป็นครั้งแรก

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๐๐ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยการสนับสนุนของภาครัฐ ได้จัดชำระตรวจทาน เทียบเคียงกับพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ และพิมพ์ พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทยขึ้นให้ชื่อฉบับนี้ว่า **มหาจุฬาเตปิฎก** เพื่อเป็นพุทธบูชาในคราวครบรอบ

พุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้เป็นพัฒนาการของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ที่คณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมืองมีส่วนร่วมในการจัดทำ

ส่วนการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๘ มีการแปลเป็นภาษาไทย ๒ ส่วน คือ (๑) ส่วนแปลโดยอรรถ แปลตามความพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เรียกว่า พระไตรปิฎกภาษาไทย (๒) ส่วนเทศนา เป็นส่วนที่พิมพ์ลงในใบลานเพื่อเป็นคัมภีร์เทศนา เรียกว่า พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ ถือเป็นสมัยที่พระไตรปิฎกภาษาไทยมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง เห็นได้จากการจัดพิมพ์ขึ้นหลายครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๐ จัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ๑ ชุด มี ๘๐ เล่ม เท่ากับพระชนมายุของพระพุทธเจ้าเนื่องในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๔ จัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย จำนวน ๒,๐๐๐ ชุดๆ ละ ๔๕ เล่ม เนื่องในวโรกาสฉลองรัชดาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๒๐ จัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยให้ชื่อว่า ฉบับหลวงจำนวน ๒,๐๐๐ ชุดๆ ละ ๔๕ เล่ม

ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๕ จัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง อีก จำนวน ๓,๐๐๐ ชุดๆ ละ ๔๕ เล่ม ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๒๐๐ ปี

ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๐ จัดชำระและพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับสังคายนา ทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ฉบับภาษาบาลีจัดพิมพ์ ๒,๕๓๐ ชุด ฉบับภาษาไทย จัดพิมพ์ ๓,๐๐๐ ชุด การชำระครั้งนี้ มีการตรวจทาน เทียบเคียงกับฉบับอื่นๆ ได้แก่ ฉบับพม่า ฉบับสยามรัฐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ ฉบับอักษรธรรม ฉบับโรมัน ฉบับฉกฐสังคีติ ฉบับสิงหล ฉบับเทวนาครี

ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำโครงการชำระพระไตรปิฎกแปลพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ ที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นภาษาไทย มีชื่อสูตร ย่อหน้าวรรค ตอน ตรงตามฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้ชื่อว่า ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๓ ความสำคัญของพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎก เป็นคัมภีร์สำคัญที่ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับศีล และสิกขาบท ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัติ นี้ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขา และอภิสมาจาริกาสิกขา

อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึงหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบพัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็น เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณา เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด โดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง ซึ่งพระสงฆ์ได้รับพุทธาอนุญาตให้สวด ทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์

อภิสมาจาริกาสิกขา หมายถึงหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับ มรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติและความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

พระวินัยปิฎกเป็นคัมภีร์ที่จำเป็นสำหรับปฏิบัติฝึกหัด อบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูลต่างชนชั้นต่างอริยาศยต่างจิตต่างใจหากไม่มีพระวินัยควบคุม ความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่มีที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัยก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่ตรงงามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนานเปรียบเหมือนดอกไม้บานนานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่ แดกแยกกระจัดกระจายทั้งยังกุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม^๗

พระวินัยเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ได้ยืนนานของพระพุทธศาสนาดังจะเห็นได้ว่าพระมหา กัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้หารือกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระธรรมหรือพระวินัยก่อนพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า “พระวินัยจัดว่าเป็นอายุ ของพระพุทธศาสนาเมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่พระศาสนาที่ชื่อว่ายังดำรงอยู่ตั้งนั้นจึงขอสังคายนา พระวินัยก่อน”

แม้ในการบัญญัติพระวินัยนั้น ก่อนที่จะทรงบัญญัติ พระพุทธเจ้าก็ตรัสบอกประโยชน์ของการ บัญญัติอันแสดงถึงความสำคัญของพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ ดังมีตารางแสดงต่อไปนี้

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

^๘ วิ.อ. (บาลี) ๑/-วินโย นาม พุทธสาสนสส อายุ,วินยเย จิตฺเต สาสนํ จิตฺโต โหติ ตสฺมา ปจฺมํ วินยํ สงฺคายนํ ๑๓.

ที่	ประโยชน์โดยพิสดาร	ประโยชน์โดยสังเขป
๑-๒	เพื่อความดีงามแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์	ประโยชน์ต่อสงฆ์ส่วนรวม
๓-๔	เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม	ประโยชน์ต่อบุคคล
๕-๖	เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต	ประโยชน์ต่อชีวิต
๗-๘	เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนทีเลื่อมใสแล้ว	ประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชน
๙-๑๐	เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อเอื้อเพื่อวินัย	ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การได้ศึกษาเล่าเรียนพระวินัยย่อมก่อผลดีแก่ผู้ศึกษาทั้งในด้านประโยชน์ตนและผู้อื่น ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ปวารและอรรถกถาว่า^๙

๑. อตตโน สีสกขโน สุขุตโต โหติ สุรกขิต (กองศีลของตนเป็นอันคุ้มครองรักษาไว้อย่างดี)
๒. กุกกัจจกตทานํ ปฏิสรณํ โหติ (เป็นที่พึ่งแก่เหล่ากุลบุตรที่ถูกความสงสัยครอบงำได้)
๓. วิสารโท สัมมชฌเณ โวหริติ (กล้าแสดงความคิดเห็นในท่ามกลางสงฆ์)
๔. ปจจตถิเก สหสมเมน สุนิคคหิตํ นิคคณหาติ (ข่มฝ่ายตรงข้ามคือข้าศึกได้ด้วยดีโดยสหธรรม)
๕. สทธมมภูจิจิตยา ปฏิปนฺโน โหติ (เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม)

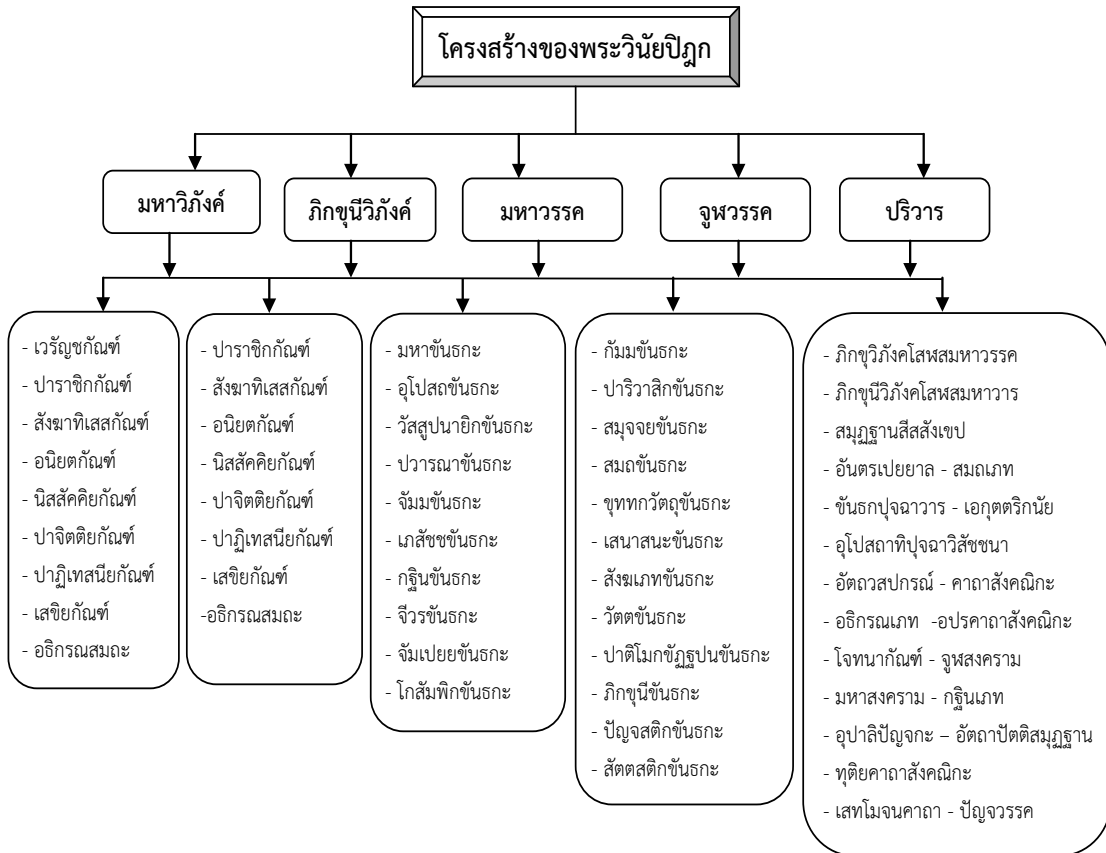
เมื่อได้ศึกษาเล่าเรียนพระวินัยแล้ว หากสามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างสม่ำเสมอ ก็จะได้รับผลของการปฏิบัติอันเป็นส่วนประโยชน์ตนตามนัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังปรากฏในคัมภีร์ทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกว่า^{๑๐}

๑. มีทรัพย์สินเพิ่มพูน
๒. มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับในสังคม
๓. มีความองอาจ กล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม
๔. ไม่หลงสติในเวลาตาย
๕. เมื่อตายแล้วไปเข้าสู่สุคติภูมิ

^๙ วิ.ป.(บาลี) ๘/๓๒๕/๒๔๘, วิ.อ.(บาลี) ๑/-/๙๔-๙๕.

^{๑๐} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๘๕/๙๗, ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๕๐/๙๔, อัง.ปฎจก.(ไทย)๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

๑.๔ ความหมายและโครงสร้างของพระวินัยปิฎก

๑.๔.๑ ความหมายของวินัยปิฎก

คำว่า “วินัย” พระอรุณฤคณาจารย์ได้ประพันธ์ความหมายเป็นคาถาไว้ว่า

วิริยวิเสสณยตตา วินยนโต เจว กายวาจา
 วินยตถวิสุทธิ ออ วินโย วินโยติ อกฺขาโต.^{๑๑}

พระวินัยอันบัณฑิตผู้รู้ธรรมแห่งวินัยทั้งหลายกล่าวว่า วินัย

เพราะมีนัยต่างๆ เพราะมีนัยพิเศษ และเพราะฝึกกายและวาจา

จากคาถาประพันธ์นั้น แบ่งความหมายของวินัยได้เป็น ๓ นัย คือ

นัยที่ ๑ วินัย หมายถึงนัยต่างๆ (วิริย+นัย) ได้แก่ มีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์ และภิกขุณีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ มหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ มีอาบัติ ๗ กอง คือปาราชิก สังฆาทิเสส ฤคัลจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุกภาสิต

^{๑๑} วิ.อ. (บาลี) ๑/-/๑๘.

วินัยที่ ๒ วินัย หมายถึงวินัยพิเศษ (วิเศษ + นัย) ได้แก่ มีอนุบัญญัติเพิ่มเติมให้สิกขาบทที่มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง มีความเหมาะสมแก่การกระทำความผิดหรือการล่วงละเมิด

วินัยที่ ๓ วินัย หมายถึงกฎหรือข้อบังคับสำหรับฝึกอบรมกายและวาจา (วินยโนโต เจว กายวาจาโน) ได้แก่ เป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา”

อนึ่ง วินัย ยังมีคำที่เป็นไวพจน์อื่นๆ อีกดังนี้

๑. ศีล หมายถึงความประพฤติดีงามทางกายและวาจา

๒. พระบัญญัติ หมายถึงข้อห้ามมิให้ภิกษุภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิดซึ่งมีบทกำหนดโทษปรับอาบัติแก่ผู้ล่วงละเมิด ถ้าบัญญัติครั้งแรก เรียกว่ามูลบัญญัติ ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม เรียกว่า อนุบัญญัติ

๓. สิกขาบท หมายถึงอุบายศึกษาหรือข้อศึกษา ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ และ ศีล ๓๓๑ ข้อศึกษาเหล่านี้จัดเป็นเบื้องต้นแห่งฉานวิปัสสนาและอริยมรรค^{๑๒}

ส่วนคำว่า ปิฎก มีความหมาย ๒ อย่าง คือ (๑) ปริยัติ แปลว่าการศึกษาเล่าเรียน ในที่นี้หมายถึงคัมภีร์หรือตำรา (๒) ภาชนะ หมายถึงอุปกรณ์เครื่องจำแนก รongรับรวบรวม หรือบรรจุ

เมื่อรวมคำว่า วินัย เข้ากับ ปิฎก เป็น วินัยปิฎก จึงหมายถึง คัมภีร์ประมวลกฎหมายสำหรับฝึกอบรมกายวาจาหรือภาชนะที่รวบรวมหรือบรรจุกฎหมายสำหรับฝึกอบรมกายวาจา

๑.๔.๒ โครงสร้างของพระวินัยปิฎก

พระวินัยแบ่งโครงสร้างคัมภีร์ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. **ชั้นพระบาลี** หมายถึงพระพุทธพจน์ที่ประมวลไว้ในพระวินัยปิฎก จัดแบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ ๓ แบบ คือ

แบบที่ ๑ ปรากฎในคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะ (ที่พระรัตนปัญญาเถระรจนาขึ้นที่เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๘) ข้อ ๒๒ มีหัวใจคัมภีร์ว่า **อา ปา ม จู ป** มีความหมาย ดังนี้

อา คืออาทิกัมมิกะ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทเกี่ยวกับอาบัติหนัก ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส และอนิยต

ปา คือปาจิตตีย์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติเบา ได้แก่ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ เสขียวัตร และอธิกรณสมณะ ซึ่งเป็นวิธีระงับอธิกรณ์รวมถึงพระบัญญัติฝ่ายภิกษุณีที่เรียกว่าภิกษุณีวิมังค์ทั้งหมด

^{๑๒} วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๔/๒๓๓.

ม คือมหาวรรค เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ตอนต้น แบ่งออกเป็น ๑๐ ชั้นธกะ หรือ ๑๐ ตอน

จ คือจุฬวรรค เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ตอนปลาย แบ่งออกเป็น ๑๒ ชั้นธกะ หรือ ๑๒ ตอน

ป คือปริวาร เป็นชื่อคัมภีร์ส่วนประกอบหรือภาคผนวกที่ประมวลเนื้อหาสาระของพระวินัยทั้งหมดเข้ามาไว้ด้วยกันในลักษณะเป็นคำถามและคำตอบ เพื่อให้เป็นคู่มือสำหรับซักซ้อมความรู้ในพระวินัยให้ง่ายต่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

แบบที่ ๒ ปรากฏในคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะข้อ ๓๙๘ ว่า “ปาปามจุปิติปญจวิธ วินยปิฎก” พระวินัยปิฎกมี ๕ คัมภีร์คือ ปา ปา ม จุ ป ท่านแบ่งพระวินัยปิฎกออกเป็น ๕ คัมภีร์มีคำย่อว่า **ปา ปา ม จุ ป** มีชื่อคัมภีร์เหมือนแบบที่ ๑ ต่างกันแต่คำแรก คือ

ปา = ปาราชิก

ปา = ปาจิตตีย์

ม = มหาวรรค

จุ = จุลวรรค

ป = ปริวาร

แบบที่ ๓ มีหัวใจคัมภีร์ว่า **ม ภิ ม จุ ป** มีชื่อคัมภีร์ ดังนี้

ม = มหาวิภังค์ หรือ ภิกขุวิภังค์

ภิ = ภิกขุณีวิภังค์

ม = มหาวรรค

จุ = จุฬวรรค

ป = ปริวาร

พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แบ่งพระวินัยปิฎกออกเป็น ๕ คัมภีร์ตามวิธีการแบบที่ ๓ นี้

นอกจากนี้ ยังมีการจัดแบ่งออกเป็น ๓ คัมภีร์ เรียกชื่อย่อว่า **สุ ข ป** บ้าง **วิ ข ป** บ้าง ชื่อย่อหรืออักษรย่อเหล่านี้ หมายถึง

สุ คือ สุตตวิภังค์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทในมหาวิภังค์หรือภิกขุณีวิภังค์ไว้ด้วยกัน ส่วนชื่อย่อว่า วิ ก็คือ มหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทจากทั้ง ๒ วิภังค์นี้มาไว้ด้วยกัน

ข คือ ชันธกะ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ทั้งในส่วนของมหาวรรค และจุลวรรคเข้ามาไว้ด้วยกัน

ป คือ ปรีวาร เป็นชื่อคัมภีร์ส่วนประกอบหรือภาคผนวก

คัมภีร์ชั้นพระบาลีนี้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นพระวินัยปิฎกได้ ๘ เล่ม ดังตารางแสดงลำดับเล่ม ชื่อคัมภีร์ และสาระสำคัญในคัมภีร์ต่อไปนี้

เล่มที่	ชื่อ คัมภีร์	สาระสำคัญในคัมภีร์
๑	มหาวิภังค์ ภาค ๑	สิกขาบทหรือศีลของภิกษุ ๑๙ ข้อ
๒	มหาวิภังค์ ภาค ๒	สิกขาบทหรือศีลของภิกษุ ๒๒๗ ข้อ
๓	ภิกขุณีวิภังค์	สิกขาบทหรือศีลของภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ
๔	มหาวรรค ภาค ๑	สิกขาบทนอกพระปาติโมกข์ตอนต้น ๑๐ ชันธกะ
๕	มหาวรรค ภาค ๒	
๖	จุลวรรค ภาค ๑	สิกขาบทนอกพระปาติโมกข์ตอนปลาย ๑๒ ชันธกะ
๗	จุลวรรค ภาค ๒	
๘	ปรีวาร	คำถาม - ตอบประมวลความรู้พระวินัย มี ๑๙ เรื่อง

๒. ชั้นคัมภีร์อรรถกถา^{๑๓}

คัมภีร์อรรถกถาเป็นคัมภีร์ที่พระอรรถกถาจารย์รจนาขึ้นเพื่ออธิบายความหมายของสาระสำคัญในพระไตรปิฎก ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยเท่านั้น ซึ่งมีชื่อคัมภีร์และประเภทคัมภีร์ ดังนี้

ที่	ชื่อคัมภีร์	ประเภทคัมภีร์
๑	สมันตปาสาทิกา (ภาค ๑-๓)	วิถการอรรถกถา อธิบายวินัยโดยพิสดาร
๒	กังขารวิตรณีอัฐกถา	มาติกาอรรถกถาอธิบายหัวข้อภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์
๓	วินยสังคหอัฐกถา	สังเขปอรรถกถา อธิบายวินัยโดยประมวล เป็นบทร้อยกรอง
๔	วินยวินิจฉยะ	สังเขปอรรถกถา ประมวลข้อวินิจฉัยจากอุกโกโตวิภังค์ และชั้นธกะเป็นบทร้อยกรอง
๕	อุตตรวินิจฉยะ	สังเขปอรรถกถา ประมวลวินิจฉัยพระวินัยจากคัมภีร์ปริวารและอรรถกถา เป็นบทร้อยกรอง
๖	ขุททสิกขา	สังเขปอรรถกถา อธิบายวินัยโดยย่อ เป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว
๗	มูลสิกขา	สังเขปอรรถกถา อธิบายวินัยโดยย่อ เป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว

๓. ชั้นคัมภีร์ฎีกา

คัมภีร์ฎีกา เป็นคัมภีร์หรือปกรณ์ไขความหรือไขประเด็นที่ซับซ้อนเป็นที่เข้าใจยากสำหรับอนุชน ผู้ศึกษาค้นคว้า พระฎีกาจารย์ทั้งหลายจึงได้รจนาหรือเรียบเรียงขึ้น เพื่ออธิบายความเพิ่มเติมต่อจากที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ สำหรับคัมภีร์ฎีกาพระวินัยมี ๑๑ คัมภีร์ แต่ละคัมภีร์ก็ถูกจัดเป็นประเภทต่างกันตามขอบข่ายเนื้อหาที่อธิบายขยายความในอรรถกถานั้น ๆ กล่าวคือ มีเนื้อหาขยายความของคัมภีร์อรรถกถาประเภทใดก็ถูกจัดประเภทตามคัมภีร์อรรถกถานั้น ดังตารางแสดงต่อไปนี้

^{๑๓} บทนำใน คัมภีร์อรรถกถา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกเล่ม.

ที่	ชื่อคัมภีร์	ประเภทคัมภีร์
๑	วชิรพุทธฎีกา	ฎีกาแห่งวินัยอรรถกถา อธิบายอรรถกถาสมันตปาสาทิกา
๒	สารัตถทีปนีฎีกา	ฎีกาแห่งวินัยอรรถกถา อธิบายอรรถกถาสมันตปาสาทิกา
๓	วิมตติโนทนีฎีกา	ฎีกาแห่งวินัยอรรถกถา อธิบายอรรถกถาสมันตปาสาทิกา
๔	กัฆขาวิตรณปุราณฎีกา	ฎีกาแห่งมาติกาอรรถกถา อธิบายปาติโมกข์ทั้ง ๒
๕	วินยัตถมัญจุสา กัฆขาวิตรณ อภินวฎีกา	ฎีกาแห่งมาติกาอรรถกถา อธิบายปาติโมกข์ทั้ง ๒
๖	วินยาลังการฎีกา	สังคหฎีกา อธิบายวินัยสังคหอรรถกถา
๗	วินยวินิจฉยฎีกา	สังเขปฎีกา อธิบายสังเขปอรรถกถา
๘	อุตตรวินิจฉยฎีกา	สังเขปฎีกา อธิบายสังเขปอรรถกถา
๙	ขุททลิกขาปุราณฎีกา	สังเขปฎีกา อธิบายสังเขปอรรถกถา
๑๐	ขุททลิกขาอภินวฎีกา	สังเขปฎีกา อธิบายสังเขปอรรถกถา
๑๑	มูลลิกขาฎีกา	สังเขปฎีกา อธิบายสังเขปอรรถกถา

๑.๕ ประโยชน์ของการศึกษาพระวินัยปิฎก

๑. ประโยชน์ของการศึกษาพระวินัยปิฎก

- ๑.๑ การศึกษาวินัยปิฎกทำให้ทราบความต่างกันของคำสั่งและคำสอน
- ๑.๒ ต่อบุคคลพระพุทธรศาสนาให้ยืนยาว
- ๑.๓ ประโยชน์ ๑๐ ประการตามพุทธดำรัสที่มีคำอธิบายอีกนัยหนึ่งก่อนบัญญัติวินัยแต่ละข้อ
- ๑.๔ ได้รู้ความต่างกันของพระพุทธรวณะที่เป็นชื่อเฉพาะทางพระพุทธรศาสนา คือ

๑. รู้โอวาทปาติโมกข์	๒. รู้ภิกขุปาติโมกข์	๓. รู้วิภังค์
๔. รู้ปารีสุทธิศีล ๔	๕. รู้ศีล ๕	๖. รู้ศีล ๘
๗. รู้ศีล ๑๐	๘. รู้ศีล ๒๒๗	๙. รู้ศีล ๓๑๑
- ๑.๕ ได้ทราบคํ่าย่อของวินัยปิฎก
- ๑.๖ ได้ทราบคัมภีร์ที่อธิบายวินัยปิฎก
- ๑.๗ แนวทางการบัญญัติกฎหมาย
- ๑.๘ แนวทางการตัดสินคดี

๑.๙ แนวทางการจัดระเบียบสังคม

๑.๑๐ รู้จักการแยกแยะภาวะสัตว์เดรัจฉานออกจากภาวะมนุษย์

๒. อธิบาย

๒.๑ **ข้อใดเป็นพระวินัย เป็นพระสูตร เป็นพระอธิธรรม** รู้ว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าข้อใดเป็นคำสั่งข้อใดเป็นคำสอน เดิมปรากฏว่าพระพุทธดำรัสทั้งหมด รวมเรียกว่า นวังกส์ตฤศาสน์ แยกชื่อเรียกว่า สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัฏฐธรรมะ เวทัลล^{๑๔} แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงเรียกว่า ธรรมะอยู่นั่นเอง ก่อนพรรษา ๑๒/๒๐ ยังไม่ได้แยกเป็นธรรมวินัย แต่เมื่อได้ศึกษาวินัยปิฎกแล้ว จึงรู้ว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าข้อใดเป็นคำสั่ง ข้อนั้นเป็นข้อ “ห้าม” ข้อใดเป็นคำสอน ข้อนั้นเป็นข้อ “ให้” ทั้งเมื่อศึกษาถึงบัญญัติและอนุบัญญัติ แล้วจึงเห็นชัดว่า

๒.๑.๑ ในต้นยุคพุทธกาล ระหว่างพรรษา ๑ – ๑๒ ปี พระพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ เมื่อเริ่มทรงประกาศพระพุทธศาสนา เป็นการประกาศพระธรรมเรียกว่า พระสูตรก่อน เช่น ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร จัดเป็นคำสอน มีลักษณะพระพุทธพจน์ว่า “ควร ไม่ควร” เช่นบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตรตอนต้น ๆ ว่า เทว เม ภิกขเว อนตา ...ปพพิเตน น เสวิตพพา บรรพชิต ไม่ควรเสพสิ่ง ๒ ประการ^{๑๕} เป็นคำสอน

๒.๑.๒ เมื่อแยกคำสอนหลังจากพระพุทธศาสนาแล้วได้ ๑๒ ปีหรือพระพุทธศาสนาแล้วได้ ๒๐ ปี ในสมันตปาสาทิกา และหนังสือพระวินัยปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า ๓ พ.ศ. ๒๕๕๑^{๑๖} สังกายนครั้งที่ ๕^{๑๗} ในประเทศลังกาแยกปิฎกออกเป็น ๓ ปิฎก ระบุไว้ว่า คีล ๕ มีปาณาติบาตเป็นต้นในภิกขุสูตรเป็นต้นเป็นวินัยของคฤหัสถ์^{๑๘} คีล ๘ เป็นวินัยของผู้รักษา คีลอุโบสถและคีล ๑๐ เป็นวินัยของสามเณรสามเณรี^{๑๙} เมื่อได้รับการบรรพชาแล้ว จะเห็นได้ชัดว่า พระธรรมคำสอนเป็นข้อห้าม เป็นความรู้จากการศึกษาวินัยปิฎก จะเห็นว่า คีล ๕ คีล ๘ คีล ๑๐ คีล ๒๒๗ คีล ๓๑๑ เป็นข้อ “ห้าม” พระพุทธดำรัสว่า อาปตติ ทุกกภูสส แปลว่า ต้องอาบัติปาราชิกไม่มีการอะลุ่มอล่วย

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๒.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๐/๑๓.

^{๑๖} วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙/๑๙๒.

^{๑๗} อริยวโสภิกขุ, **สังคิตติสังคายนา** (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ. ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๒, กรมการศาสนา, **ธรรมศึกษาตรี**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๔.

^{๑๘} อ.ปญจก ๒๒/๔๐๓.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๘ และ ๑/๓๒.

๒.๑.๓ ธรรมะส่วนที่เป็นคำสอน พระพุทธดำรัสจะมีลักษณะว่า น เสวิตพพา แปลว่า **ไม่ควรเสพ** การกำหนดเนื้อหาที่กล่าวมานี้ ส่วนธรรมะเช่นที่ตรัสในพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นต้น รวมอยู่ในนวงศัตถุศาสน์ เป็นข้อ “ให้” เป็นคำสอน นี่เป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดในการศึกษาวินัยปิฎก

๒.๒ ต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว การศึกษาวินัยปิฎกเป็นการต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว ข้อนี้เป็นพระพุทธานุญาตที่ตรัสตอบพระสารีบุตร โดยมีปฐมเหตุว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่คังคันสะเดา อันเป็นที่อยู่ของนเรศย์กษัตริย์แห่งเมืองเวรัญญา พร้อมกับพระสงฆ์ ๕๐๐ รูป ในเวรัญชกัณฑ์^{๒๐} เรื่องมีว่า พระสารีบุตรหลีกเร้นอยู่ในที่พักคนเดียว คิดคำนึงว่า พรหมจรรย์(ศาสนา) ของพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์ไหนดำรงอยู่ไม่นาน ของพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์ไหน ดำรงอยู่นาน ต่อมาถึงเวลาเย็น ท่านจึงไปเฝ้าพระพุทธองค์ถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลถามตามที่คิดคำนึงนั้น^{๒๑} (เสนอเฉพาะแต่ใจความสำคัญ)

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่าสารีบุตร พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี สีขีและเวสสภู ดำรงอยู่ไม่นาน ส่วนพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่ากุกสันธะ โภนาคมณะ และพระกัสสปะ ดำรงอยู่นาน

พระสารีบุตรกราบทูลถามต่อไปว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย ทำให้พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ดำรงอยู่นานและไม่นาน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

๑. ที่ดำรงอยู่ไม่นาน ดูกรสารีบุตร เพราะพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี สีขีและเวสสภู ทรงผ่อนคลาที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก พระธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ อัฏฐตธรรมะ เวทลละ ของพระองค์จึงมีน้อย ไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบท ไม่มีการแสดงปาติโมกข์ เมื่อพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้นปรินิพพาน พระธรรมคำสั่งสอนก็สูญสลายไป หลังจากพระองค์ปรินิพพานไม่นาน

๒. ส่วนพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าที่ดำรงอยู่นานทั้ง ๓ พระองค์ทรงทำตรงกันข้ามกับ ๓ พระองค์แรกนั้น ศาสนาของทั้ง ๓ พระองค์จึงดำรงอยู่ได้นาน

ครั้งนั้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระพุทธองค์คือ พระสมณโคดม บัญญัติวินัย แสดงธรรมให้มากเพื่อให้ศาสนาดำรงอยู่ได้นาน แต่พระพุทธองค์ตรัสว่า ยังไม่ถึงเวลา เหตุผลก็คือยังไม่มีใคร

^{๒๐} วิ.ม.๑/๑/[๑].

^{๒๑} อ้างแล้วข้อ ๗ หน้า ๑๐.

ทำอะไรเสียหายรุนแรงถึงขั้นที่จะบัญญัติวินัย เพราะเรื่องนี้เกิดก่อนเรื่องพระสุทิน กลันทบุตร ทำความเสียหาย หลังพรรษา ๑๒ หรือพรรษาที่ ๒๐ แล้ว

เรื่องนี้ในแสดงว่า การบัญญัติวินัยไว้ เป็นเหตุให้ศาสนาตั้งมั่นอยู่ได้นาน การจะรู้เช่นนี้ก็เพราะได้ศึกษาวินัยปิฎกนั้น

๒.๓ ได้ประโยชน์ ๑๐ ประการมีคำอธิบายอีกนัยหนึ่งจากที่มีคำอธิบายไว้แล้ว ตามพุทธดำรัสก่อนบัญญัติวินัยแต่ละข้อพระองค์จะตรัสประโยชน์ ๑๐ ประการ^{๒๒} คือ

๒.๓.๑ การยอมรับว่าติละแห่งสงฆ์ หมายถึงว่าพระสงฆ์ทั้งหลายเห็นว่า ดี ที่จะมิวินัยข้อนี้ เช่นการเสพเมถุนธรรม การฆ่าคน ปล้นทรัพย์ การที่บุคคลได้บรรพชาอุปสมบทเป็นนักบวชแล้วยังผิดศีลธรรมเช่นนี้ สังคมยอมรับไม่ได้ การปล้นทรัพย์เป็นต้น คนธรรมดา ๆ เขาก็ไม่ทำกัน นี่เป็นถึงภิกษุ ย่อมชั่วร้ายเกินสามัญชน หรือการต้องอาบัติที่เป็นโลกวัชชะทั้งปวง เป็นสงฆ์ทำตัวเหมือนคฤหัสถ์ ติไก่อ ยิงนก ตกปลา ฆ่าสัตว์ บวชเป็นพระภิกษุเป็นสามเณรเป็นแม่ชีแล้วยังประพฤติตนทำทาสกิเลสเช่นนี้ ก็จะถูกตำหนิว่าบวชทำไม่ตามที่พระพรณวรรษาตรัสกับพลายชุมพลต่อหน้า (จระเข้) เถรกวาดว่า

“นิมนเป็นชีบาประสาไร เทียวกัดกินคนได้ผิตมนุษย์^{๒๓}”

(บางฉบับว่า มนเป็นชีบาประสาไร ฆ่าคนเสียได้เป็นผักปลา)

เป็นข้อเสียหายถึงแม้จะเป็นอาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่สมควร เพราะเป็นโลกวัชชะ ชาวโลกติเตียนพระพุทธองค์เห็นว่าพระสงฆ์ยอมรับว่า “ดี” แล้ว จึงบัญญัติเป็นวินัยแต่ละข้อลงไป ตามที่คณะสงฆ์ยอมรับว่า ดีนั้น

๒.๓.๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ข้อนี้หมายถึงการไม่มีระเบียบวินัยในสังคม ต่างคนต่างทำ ขาดทิวีสามัญตา การไม่เห็นร่วมกัน ย่อมทำให้หมู่คณะแตกแยก เข้ากันไม่ได้ การดำรงอยู่ไม่ผาสุก การใด แม้จะไม่ผิดศีลผิดธรรม แต่ทำแล้วพระสงฆ์เดือดร้อน เช่น เช่นการเลี้ยงสุนัข การเลี้ยงเสือ เลี้ยงจระเข้ในวัด โบราณว่า หมาวัดไม่ควรดูหรือมากเกินไป กราบสมภารแต่หมานั่งรอรับ กราบอยู่ข้างหน้า เสือลายพาดกลอนนอนอยู่ข้าง ๆ กุฎีหลวงตา อ้าปากเห็นเขี้ยวยาว หรือไม่ก็มีเจ้าชालวันนอนอาบแดดรออาหาร รอพระหนุ่มสามเณรจะลงไปสร้งน้ำมอบรูปให้จระเข้ อิมหนาสำราญ แล้วพระสงฆ์จะอยู่ผาสุกหรือ ครึ่งพุทธกาลทั้ง ๓ ปีกไม่พบว่า พระพุทธองค์มีพุทธประเพณีว่ามีไว้น้อย ให้ทรงจูงเพื่อพักผ่อนอิริยาบถ

^{๒๒} วิ มห. ๑/๒๘.

^{๒๓} เสภา ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ(รวมเล่ม) หน้า ๑๒๔๐ พ.ศ. ๒๕๕๖.

๒.๓.๓ เพื่อชมคนที่เก๋อยาก หมายถึง นักเถียง นักตะแบง นักตีความ ที่เรียกว่า พวกช่างพูด ปากมาก ปากสว่าง ช่างรู้ หรือรู้ทุกอย่างของคนอื่น เว้นงานในหน้าที่ของตน การศึกษาวินัย ก็สามารถหยิบข้อที่มีหลักฐาน เถียงไม่ได้ ห้ามตีความ มีพยานพร้อม ตรงไปตรงมา เอามาปราบคน เก๋อยากเหล่านี้ ที่ทำตัวเป็นคนฉลาดหรือทำตัวเป็นคนโง่เหล่านั้น

๒.๓.๔. เพื่อการอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก หมายถึง ภิกษุสงฆ์ที่ต้องการประพฤติปฏิบัติสามารถปฏิบัติได้ คือผู้ที่ต้องการรักษาศีล สามารถรักษาศีล ผู้ที่ต้องการฝึกสมาธิ สามารถทำสมาธิได้ ผู้ที่ต้องการอบรมปัญญา สามารถฝึกฝนอบรมภาวนาได้ ไม่ถูกเพ่งเล็งว่าอยากเด่นอยากดัง อยากอวดอวดหรืออวดคุณวิเศษกว่าคนอื่น ๆ

๒.๓.๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน หมายถึง ไม่ให้โอกาสแก่สิ่งชั่วร้าย แม้นิดหนึ่งก็ไม่ควร “ มามณฺเญถ ปาปสฺส น มตฺตํ อากมฺิสฺสตี ออย่าดูหมิ่นว่า “บาปเล็กน้อย จะไม่มาถึง”^{๒๔} การศึกษาวินัยรู้แล้วช่วยได้ เช่นการทรมานสัตว์เช่นนก เราไม่ได้ฆ่ามันก็จริง แต่จับนก มาขลิบขนปีก เสียขมขนหาง นกมันก็บังคับทิศทางบินได้ยาก บาปเล็กน้อยอยู่ในการทรมานสัตว์นั้น

๒.๓.๖ เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต เช่นเดียวกับข้อ ๒, ๓, ๕ เป็นแต่ให้ระวังในอนาคต หมายถึงตัวอย่างการเลี้ยงใช้คือเพาะบ่มความชั่วร้ายให้รอการเติบโต วินัย บางข้อที่ทำผิดแล้วทำบ่อย ๆ ในอนาคตจะไม่กลัวบาป แล้วจะทำการล่วงละเมิดอาบัติตัวใหญ่ได้โดยไม่ละอาย เหมือนสาวพรหมจารีผู้ไม่รักนวลสงวนตัว หากปล่อยให้ชายจับไปหล่จับตัวได้ ต่อไปก็ถูก ลวนลามมากยิ่งขึ้น พระภิกษุสงฆ์ก็เช่นนั้น ในกายสังสัคคสิกขาบท การถูกต้องกายหญิง จิตจะแปรปรวน^{๒๕} ดังนั้นโบราณประเพณี(ไม่ปรากฏปีที่เริ่มปฏิบัติ) ให้เอาผ้ากราบรองมือรับของระหว่างพระภิกษุกับ อุบาสิกา ป้องกันความผิดในอนาคตนี้ได้จากการศึกษาวินัยปิฎก

๒.๓.๗ เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ข้อนี้ก็คือการอนุเคราะห์แก่คนที่ยังเป็น สัมมาทิฐิแต่มีศรัทธายังไม่มั่นคง และคนที่เป็นมิจฉาทิฐิให้เปลี่ยนเป็นสัมมาทิฐิ หันมามีศรัทธาต่อ พระพุทธศาสนา เป็นการอนุเคราะห์แก่ปวงชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๒.๓.๘ เพื่อความเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว หมายถึงรักษาบริษัทเก่าไว้ อย่าให้สูญหาย อย่าให้เกิดโรคสมองไหลในพุทธบริษัท

๒.๓.๙ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ธรรมะไม่มีตัวตนก็จริง แต่พุทธบริษัทเป็นตัว แสดงให้เห็นตัวธรรมเป็นตัวเป็นตนว่าเป็นอย่างไร เช่นเป็นคนอ่อนน้อม หรือหยาบกระด้างหรือมีธรรมะ

^{๒๔} ฐัมมปทฎฐกถา (บาลี) ภาค ๕/๑๕.

^{๒๕} วิ.มหา.๑/๒๙๓/๒๗๐.

ข้อใดก็เห็นได้ผ่านบริษัท เมื่อใดมีผลการปฏิบัติให้เห็นกับตาอยู่ เมื่อนั้นพระสังฆกรรมจะปรากฏและตั้งมั่นอยู่ได้นาน

๒.๓.๑๐ เพื่อเอื้อเพื่อวินัย หมายถึงว่า เชือกย่อมต่อด้วยเชือก ๆ จึงยิ่งยาวขึ้น ๆ ฉะนั้นวินัยก็เช่นเดียวกัน คณะสงฆ์ใด มีศีลาจารวัตรตรงงามเคร่งครัดวินัย กลิ่นศีลของคณะสงฆ์หมุ่นั้น พุทธบริษัทนั้นย่อมจะหอมหวานทวนลม เชื่อเชิญคนไปเข้าวัดทำบุญปฏิบัติธรรมมากขึ้น วินัยในพรหมจรรย์นั้น ๆ ก็ยิ่งจะยืนยาวมากยิ่งขึ้น จึงชื่อว่าเป็นการอนุเคราะห์วินัย

ประโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นประโยชน์ที่เกิดจากศึกษาวินัยตามที่พระพุทธดำรัสที่ตรัสก่อนการบัญญัติวินัยทุกข้อในพระวินัยปิฎก

๒.๔ ได้รู้ความต่างกันของชื่อพุทธวณะ เมื่อศึกษาจึงทราบว่า โอวาทปาติโมกข์ เป็นพุทธวณะที่พระพุทธองค์แสดงในวันมาฆบูชา เพ็ญกลางเดือน ๓ หลังจากตรัสรู้จะครบ ๑ ปี วันนั้นเรียกวันจาตุรงคสันนิบาต ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

๒.๔.๑ พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ มาประชุมโดยมิได้นัดหมายกัน

๒.๔.๒ พระสงฆ์ทั้งนั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งสิ้น

๒.๔.๓ พระสงฆ์ทั้งนั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ขีณาสพทั้งสิ้น

๒.๔.๔ วันนั้นเป็นวันเพ็ญมาฆปุณณมีดิถี ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ พระพุทธองค์แสดงโอวาทปาติโมกข์ คือ

(๑) สัพพปาปสส อกรรมิ การไม่ทำบาปทั้งปวง

(๒) กุสลสสุปสมปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม

(๓) สจจิตตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

เอตํ พุทธธาน สาสนํ ทั้ง ๓ ข้อเป็นคำสอนทางพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๒๖}

ส่วนคำว่า ภิกขุปาติโมกข์หมายถึงศีล ๒๒๗ ของพระภิกขุ ภิกขุณีปาติโมกข์หมายถึงศีล ๓๑๑ ของภิกขุณี เฉพาะภิกขุปาติโมกข์ พระสงฆ์นำมาสวดทุก ๑๕ วันเรียกอีกชื่อหนึ่งสั้น ๆ ว่า ปาติโมกข์

ปารีสุทธิศีล ๔ คือ

๑. ปาติโมกข์สังวรศีล

๒. อินทริยสังวรศีล

๓. อาชีวปารีสุทธิศีล

๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล^{๒๗}

^{๒๖} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๙/๑๒๔ (ไทย) ๒๕/๙๐.

^{๒๗} วิสุทธิมรรค ๑/๑๙ สังคห ๕๕.

ศีล ๕ ศีลของคหบดี

ศีล ๘ ศีลของผู้ถือศีลอุโบสถ

ศีล ๑๐ ศีลของสามเณรสามเณรี

ศีล ๒๒๗ ศีลของพระภิกษุ

ศีล ๓๑๑ ศีลของภิกษุณี

ส่วนคำว่า วิมังค์ หมายถึง คัมภีร์วินัย ของพระภิกษุเรียก มหาวิมังค์ หรือ ภิกษุวิมังค์ ของภิกษุณีเรียก ภิกษุณีวิมังค์

๒.๕ ทราบคำย่อของวินัยปิฎกคือ **อา ปา ม จุ ป**

คำเต็มคือ

อา อาทิกัมมิกะ หมายถึง ผู้เป็นต้นบัญญัติทั้งหลาย เช่น พระสุทินกัลันทบุตร

ปา ปาจิตตีย์ บางเกจิอาจารย์อธิบายว่า ปา หมายถึง ปาฏิโมกข์สังวรศีล

ม. มหาวรรค

จุ จุลวรรค

ป. ปริวารวรรค

๒.๖ ได้ทราบคัมภีร์ที่อธิบายวินัยปิฎก ระดับต่าง ๆ คัมภีร์ที่อธิบายวินัยปิฎก คือ

๒.๖.๑ สมันตปาสาทิกา อธิบาย ระดับบรรณถกในมหาวรรคทั้งหมด

๒.๖.๒ สารัตถทีปนี นาม วินัยฎีกา (ภาโค ๑ -)

๒.๖.๓. มังคลัตทีปนี ระดับบรรณถก(ไทย) ภาค ๒ ข้อธรรมจรรยา อธิบายศีล ๕ ในกรรมบท ๑๐ และวินัยกถา

๒.๖.๔. วินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เล่มที่ ๑, ๒ และ ๓

๒.๖.๕ เกจิอาจารย์อื่น ๆ

๒.๗ เป็นแนวทางของการบัญญัติกฎหมาย วินัยปิฎก เป็นกฎหมายของพระภิกษุ เป็นการศึกษาวินัยบัญญัติข้อบัญญัติต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงประทานข้อปฏิบัติ ๒ ข้อให้แก่ภิกษุบริษัทคือ ๑. ข้อห้าม ๒. ข้อให้ ทั้ง ๒ ข้อนี้ พระอุปัชฌาย์ ต้องบอกพระนวกะคือ พระบวชใหม่เมื่ออุปสมบทเสร็จเรียบร้อยแล้วทันที แต่ก็ห้ามบอกก่อนบวชอย่างเด็ดขาด เรียกว่าบอกอนุศาสน์ในเบื้องต้นเรียกว่า นิสสัย ๔ อภรณ์ยกิจ ๔ แยกกล่าวให้เห็น คือ

๒.๗.๑ ข้อให้ เรียก นิสสัย ๔ คือ

- (๑) เที่ยวบิณฑบาต
- (๒) ถือผ้าบังสุกุล
- (๓) รุกขมูล อยู่โคนต้นไม้
- (๔) ฉันทยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า

๒.๗.๒ ข้อห้าม เรียกกกรณียกิจ ๔ คือ

- (๑) ห้ามเสพเมถุน แม้แต่กับสัตว์เดรัจฉานก็ไม่ได้
- (๒) ห้ามลักขโมย แม้แต่หญ้าเส้นหนึ่ง ก็ไม่ได้ (อนตมโส ตินสลาโก อุกาพาย) (ให้สังเกต มิใช่ ๑ บาท)
- (๓) ห้ามฆ่าสัตว์ แม้แต่แมดตามดแดง ก็ฆ่าไม่ได้ (อนตมโส กุณฐุกปิลลิกโก อุกาพาย)
- (๔) ห้ามอวดอุตริมนุชยธรรม^{๒๘} แม้จะพูดว่าเราชอบอยู่บ้านร้าง ดังนี้ (อนตมโส สุณณาการเอ อภิรามา) ก็ไม่ได้

นี่คือข้อห้ามที่ต้องรับทราบในเบื้องต้นเมื่อได้รับการบรรพชาอุปสมบท เปรียบเทียบข้อห้ามในสังคัม คือกฏหมาย กฏกระทรง กติกา มารยาทต่าง ๆ ที่ทางราชการบัญญัติเป็นกฏหมายแพ่งพาณิชย์ และกฏหมายอาญา กฏหมายนี้มีโทษเป็นอุกฉกรรจ์มหันตโทษ คือ

กฏหมายห้ามฆ่าคน กฏหมายห้ามปล้นทรัพย์ กฏหมายเรื่องการล่วงประเวณี กฏหมายการกบฏ กฏหมายล่อลวง เป็นกฏหมายที่ป้องกันอาชญากรรมหลักของชาติ มาจากแนวคิดหลัก คือ

๑. มาจากข้อห้ามในศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ ของคฤหัสถ์ มีนักกฏหมายท่านหนึ่งเขียนหนังสือชื่อเรื่องว่า ศีล ๕ เป็นที่มาของกฏหมาย

๒. จากการบัญญัติวินัย ๒๒๗ ข้อพระภิกษุ และของภิกษุณีส่วนหนึ่งมีนัยเป็นต้นความคิดในการปกครองและการบัญญัติกฏหมายและได้วิธีการ มาจากวินัยเหล่านี้

อนึ่งก่อนจะบัญญัติวินัย พระพุทธองค์ต้องปรารภผู้ทำผิด ต้องสอบสวนทวนถามให้ยอมรับให้รู้ตัวคนทำความผิดคนแรก เรียกอาทิกัมมิก ทางโลกก็เช่นกัน ปรารภผู้ทำผิด จึงได้บัญญัติกฏหมาย ในสมัยที่โลกเกิดคือเจริญขึ้นมาใหม่ มีการปรารภผู้ทำผิด จึงตั้งผู้ปกครอง ๆ ปกครองคนแรกคือท้าวมหาสมมติราช ปกครองโดยวรรณะ ๔^{๒๙} เรื่องนี้แม้จะเป็นพระพุทธรูปปรากฏในพระสูตรแต่ก็เป็นเรื่องวินัย ในระบอบการปกครองคือเป็นส่วนหนึ่งของวินัย

^{๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๓/๑๗๗.

^{๒๙} ที.ปา. ๑๑/๙๖/๑๓๐.

ทั้งหมดนี้เมื่อศึกษาวินัยปิฎก จึงได้เรียนรู้ ถ้าวินัยปิฎกเป็นรูปแบบเป็นแนวทางการบัญญัติกฎหมายเพราะวินัยปิฎกเกิดมาก่อน นี่เป็นประโยชน์ที่ได้มาจากการศึกษาพระไตรปิฎกโดยตรง

๒.๘ เป็นแนวทางการตัดสินคดีในทางบ้านเมือง ในพระวินัยมีหลักการตัดสินคดีเรียก อธิกรณสมณะ ๗ คือ

(๑) สัมมุขาวินโย ตัดสินคดี ตามที่ตกลงกันได้ต่อหน้าโจทก์และจำเลยพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย

(๒) สติวินโย ตัดสินว่าพระอรหันต์มีสติบริบูรณ์พ้นอาบัติ

(๓) อมูหุวินโย ตัดสินว่าผู้ที่ไม่มีสติ เป็นบ้า ไม่ต้องอาบัติ

(๔) ปฎิญาตกรณะ ตัดสินตามที่จำเลยรับสารภาพ

(๕) เยภุยยสิกา องค์คณะตัดสินด้วยเสียงข้างมาก แบบประชาธิปไตย

(๖) ตัสสปापियสิกา ระวังด้วยการลงโทษตามความผิดตามคำตัดสินของคณะผู้ตัดสิน ตามพยานหลักฐาน แม้ไม่รับสารภาพก็ตาม

(๗) ตินวัตถการโก ใช้เวลา โดยรอให้เรื่องจบลงไปตามกาลเวลา เหมือนเอาหญ้ากลบของ เน่าเหม็นให้เหือดหายไปในที่สุด

อธิบายโดยย่อ

สัมมุขาวินัย เรียกคู่กรณีมาตกลงกัน พยายามความกันได้ก็ยอมกัน ยุติคดีข้อพิพาท การยอมความกันตามข้อนี้ มิให้ศึกษาในการศึกษาวินัยปิฎก ทำให้คดีที่เกิดขึ้นหมดไปในสังคมพระพุทธศาสนา ให้แนวทางในการพิพากษาอรรถคดีในทางบ้านเมือง คือคดีที่เกิดขึ้นในโรงในศาล โดยที่อันดับแรกเรียก มาไกลเกลี่ยตกลงกัน เช่นคดีหมิ่นประมาท คดีระหว่างญาติ ตกลงกันได้แล้ว ก็จำหน่ายคดีตามที่คณะ ผู้พิพากษาทำอยู่ในปัจจุบัน

สติวินัย ไม่ต้องพูดถึงในหมู่ปุถุชน

อมูหุวินโย คนบ้าย่อมไม่มีโทษ ไม่มีความผิด แม้ทำความผิดในปัจจุบัน

ปฎิญาตกรณะ ตัดสินตามที่จำเลยรับสารภาพ ข้อนี้ก็เป็นไปตามวิธีตัดสินคดีความทั่วไป

เยภุยยสิกา คือการตัดสินด้วยองค์คณะ เมื่อผู้ตัดสินมีจำนวนเท่าใด ลงคะแนนไปว่าชนะด้วย เสียงข้างมากเกินครึ่งหนึ่ง เป็น ถ้าเสียงน้อยกว่า ถ้าวินัยนี้ก็เป็นแบบประชาธิปไตย ดำเนินไปด้วยเสียงข้างมาก

ตัสสปาปิยลิกา ตัดสินให้รับโทษ ตามที่คณะผู้ตัดสินเห็นว่า มีความผิดตามที่มีบัญญัติไว้ในวินัย แม้ไม่รับสารภาพ^{๑๐}

ติณวิตถารกะ บางเรื่องไม่ใช่เรื่องใหญ่ใช้เวลาผ่านไปก็จางหาย คือ เรื่องระหว่างญาติหรือสถาบันเดียวกัน อุปมาเหมือนสิ่งปฏิภูลที่มีขึ้น เอาดินกลบไว้นานวันก็หมดไป เหมือนคดีที่เกิดขึ้น บางคดีปล่อยไปเป็นระยะเวลาจนเข้าก็จางหายไปเป็นวิธีระงับเรื่องที่เกิดขึ้นที่สอนไว้ในพระวินัยปิฎก เมื่อศึกษาแล้วจะเห็นแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการระงับเรื่องต่างๆ เป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวินัยปิฎก

๒.๙ เป็นแนวทางการจัดระเบียบสังคม สังคมต้องมีกฎกติกา เช่นในการแสดงอาบัติในวินัยปิฎก ผู้ใหญ่เรียกผู้น้อยว่า อาวุโส ผู้น้อยเรียกผู้ใหญ่ว่า ภัณฑะ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติตามวินัยปิฎก ระเบียบ ใช้คำว่า อหิ อาวุโส สมพหุลา นานาวตถุกาโย การเคารพกันตามพรรชา การมีพระเถระ อนุเถระ เป็นต้นจะเห็นได้ในการศึกษาวินัย หากสังคมรู้จักบุคคล มีผู้ใหญ่ผู้น้อย โดยยึดถือนัยตามวินัยนี้ ก็จะเป็นการจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อย เหมือนเรามีนิ้วหัวแม่มือ นิ้วก้อย ทั้งหมดนี้สามารถประยุกต์มาได้จากการศึกษาวินัยปิฎก

๒.๑๐ การแยกภาวะสัตว์เดรัจฉานออกจากภาวะมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ที่เป็นคฤหัสถ์ที่มีความเจริญ ไม่ว่าจะชาติใดภาษาใด นับถือศาสนาใด มีกฎหมาย ระเบียบ กฎ กติกา มารยาท ในการอยู่ร่วมกัน ใ้ว่าใครจะอยากฆ่าใคร ใครจะขโมยของใคร หรือการประเวณี ใครจะล่วงละเมิดภรรยาสามีใครก็ได้ มนุษย์ไม่กินเนื้อมนุษย์ ด้วยกันซึ่งปรากฏ ในวินัยปิฎก มนุษย์มีปากไว้กินอาหารโดยใช้มือหยิบส่งเข้าปาก ไม่ใช่วิธีใช้ลิ้นเลียกิน แม้ในทางประเวณีมนุษย์ก็มีกิจกรรมทางเพศด้วยอวัยวะเพศ เพื่อผสมน้ำเชื้อระหว่างเพศในทูกแฝงพันธุ์ การใช้อวัยวะส่วนอื่นเช่นลิ้นแทนอวัยวะเพศ เป็นการเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรค ไม่สามารถสืบแฝงพันธุ์ได้ เป็นการผิดวัตถุประสงค์ตรงของเมถุนธรรมที่มีขึ้นเพื่อการรักษาแฝงพันธุ์มนุษย์^{๑๑} ส่วนการสัมผัสด้วยกิเลสตัณหา(Touching desire) เป็นวัตถุประสงค์รอง เป็นเพียงสิ่งเร้า (stimulus) จิตใจให้เกิดกิเลสตัณหาเท่านั้น เป็นการผิดวิสัยมนุษย์ เป็นการผิดมนุษยธรรมในข้อกามสังวร คือการระมัดระวังทางกามที่ตรงกันข้ามกับศีลข้อ ๓ คือข้อกามเมสุ มิจจาจาร ศีล ๕ เป็นวินัยของคฤหัสถ์ เบื้องต้น สำหรับพระสงฆ์ วินัยของพระภิกษุ การฆ่าสัตว์เป็นข้อห้ามตั้งแต่มัดมัดแดง การลักขโมย ห้ามตั้งแต่การขโมยแม้เพียงเส้นหญ้าเส้นหนึ่ง แต่สัตว์เดรัจฉาน จะฆ่ากันกินกันทำได้ทันที

^{๑๐} วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๔๐/๔๘๗, กงชา ฎีกา (บาลี) ๔๗๐.

^{๑๑} ที.ปา. ๑๑/๙๒/๑๒๖.